

**NOVA KOMBINACIJA U LEPEZOLISNOG ILI
KRIVOČAŠIČNOG GLOGA, *Crataegus rhipidophylla* Gand. (*Rosaceae*)
New combination in *Crataegus rhipidophylla* Gand. (*Rosaceae*)**

Janjić Nikola

Abstract

With a view to the description and original material of Karl Malý, it is pointed out a necessity of transfer the variety *ronnigeri* from *Crataegus monogyna* Jacq. into *C. rhipidophylla* Gand., i.e. to make the new combination: *C. rhipidophylla* Gand. var. *ronnigeri* (K. Malý) Janjić.

Key words: taxonomy, nomenclature, *C. rhipidophylla* var. *lindmanii*, *C. monogyna* var. *ronnigeri*, holotype, new combination.

1. Uvod

Malo je vrsta u kojih je nomenklatura bila u tolikom previranju, kao što je slučaj sa ovom iz naslova. Sve te promjene odigrale su se u vrlo kratkom vremenskom periodu, a bile su u velikoj mjeri katalizirane Francovom postavom evropskih vrsta i podvrsta glogova u Flora Europaea (Franco, 1968). Ubrzo poslije toga javili su se mnogi autori, koji su se taksonomijom evropskih glogova bavili veoma temeljito, ali sa vrlo različitih taksonomskih polazišta. Vrsta *C. rhipidophylla* i njeni prirodni hibridi bili su obično u samoj žiži njihovog interesovanja, budući predmet raznih taksonomskih tretmana i nomenklaturnih preinačavanja. Jedna velika skupina autora nalazila je u njenom okviru tri male vrste: *C. rhipidophylla* Gand. s. str. (= *C. curvisepala* Lindm.), *C. rosiformis* Janka i *C. lindmanii* Hrabetova-Uhrova (Hrabetova-Uhrova, 1969; Browicz 1972; Gostynska-Jakuszewska, 1978; Baranec, 1992 i dr.). Druga grupa autora je sav odnosni materijal razmatrala u kontekstu jedinstvene vrste (Byatt, 1974; Lippert, 1978; Petauer, 1980; Christensen, 1985, 1992 i dr.). Sam naziv vrste mijenjan je, uglavnom na osnovu pažljivijeg proučavanja ranijih izvora, od početnog *C. calycina* Peterm. sensu Franko (1968), preko *C. curvisepala* Lindman (1918) i *C. rosiformis* Janka (1874), do sadašnjeg *C. rhipidophylla* Gandoger (1872), (cf. Franco (9), Byatt (4), Christensen (7), (8)). Autori koji zastupaju koncept jedne vrste smatraju *C. rhipidophylla* s. str. i *C. rosiformis* za konvarijetalne, tako da ih uključuju zajedno u tipski varijetet vrste. Atipski materijal, poznat ranije kao *C. calycina* sensu Franco, a zatim preimenovan u *C. lindmanii* Hrabetova-Uhrova (1969), postao je najprije podvrsta u kombinaciji *C. curvisepala* Lindm. subsp. *lindmanii*

(Hrabetova-Uhrova) Byatt (1974), da bi konačno u monografiji Christensena dobio status varijeteta, pod nazivom *C. rhipidophylla* Gand. var. *lindmanii* (Hrabetova-Uhrova) K. I. Christensen (1992). Time se ujedno došlo do aktuelnog pitanja kojim se bavi sadašnji rad. Naime, ovdje se želi skrenuti pažnja na sam naziv ovog varijeteta i ukazati da u svjetlu istraživanja Karla Malýa, provedenih na našem području, on ne može ostati u važnosti s obzirom na načelo prioriteta Kodeksa, te da ga treba zamijeniti Malýevom oznakom.

2. Opšti geografski i drugi podaci o *C. rhipidophylla* var. *lindmanii*

Ovaj varijetet, da ga još zasad označimo na gornji način, veoma se razlikuje od tipskog po svom arealu i čestini javljanja u njemu. Težište areala je u pribaltičkim zemljama, ali je i tamo vrlo rijedak (Gostynska-Jakuszevska & Hrabetova-Uhrova 1983). U srednjoj, i kontinentalnoj sjeverozapadnoj Evropi, bilježeni su samo sporadični nalazi (Byatt, 1976a). U Češkoj nije uopšte nađen. Vjerovatno je prisutan u zapadnoj Ukrajini, u Voliniji i Galiciji, sudeći po susjednim poljskim nalazištima. Južna granica rasprostranjenja nalazi se u Rumuniji, Srbiji (Jovanović, 1972), Bosni (Maly, 1940) i Sloveniji (Petauer, 1980). Tipski varijetet, naprotiv, ima mnogo širi areal, koji se prostire preko cijele Ukrajine i Krima, zatim Zakavkazja, Turske, Grčke, Bugarske i Makedonije, obuhvatajući i sav areal atipskog varijeteta. U Italiji i na Iberijskom poluostrvu nije prisutan, kao ni u Engleskoj (Christensen) (8). U okviru zajedničkog dijela areala brojnost mu je mnogo veća nego u prethodnog, a naseljava i više položaje u odnosu na njega. U Turskoj se javlja od 50 do 1800 m n. m. (Browicz) (3), a u Grčkoj do 1600 m (Byatt, 1976b).

U morfološkom pogledu, ovi se varijeteti najlakše razlikuju po osobinama plodova. Oni su u varijeteta *lindmanii* izduženi do valjkasti, dugi 10-12(14) mm, svijetlo-crvene (koralne) boje, i sa uspravnim ili kupasto složenim čašičnim listićima. Stoje na dugim i tankim drškama. Listovi su slični onima u tipskog varijeteta, ali su dlakaviji, sitno i oštro testerastog oboda, i sa brojnijim zupcima, koji pri osnovi liske dopiru skoro do peteljke, a takođe dublje ulaze u usjeko između režnjeva. Tanki su, svijetlo-zeleni, jednake boje na licu i naličju. Oblik listova je široko jajast do deltoidan, podjednake dužine i širine, sa 5-7 režnjeva, razdvojenih uskim i dubokim urezima. Zalisci na plodnim grančicama su polumjesečasti, inače dublje usječenog oboda nego u tipskog varijeteta.

Grmovi su manji i znatno trnovitiji u odnosu na tipski oblik. Ovaj glog raste u gustim živicama, gušćim šikarama, na obodu šuma ili unutar svijetlih hrastovih šuma. Navedene morfološke oznake date su uglavnom prema Baranecu (1) i Gostynskoj-Jakuszevskoj (10).

3. Malýeva istraživanja i opisi materijala *C. rhipidophylla* u Bosni

Karlo Malý je rano obratio pažnju glogovima našeg područja, pretežno jednokošičavim, koji su bili i neuporedivo brojniji od drugih, a smatrani su taksonomski za jedinstvenu vrstu, *C. monogyna* Jacq. Bilo je nužno da se sretne i sa materijalom

koji se odnosio na *C. rhipidophylla* Gand., a to se desilo već na samom početku njegovog rada u Bosni. Sakupljeni primjerci svjedoče da je nalazio i prave i hibridne oblike, ali ove druge mnogo češće, tako da se u prvom periodu svog proučavanja više oslonio na njih. Prvi opis ovog materijala nije za Malýa bio uspješan. On je za nj usvojio pogrešnu oznaku, koja je glasila: *C. monogyna* var. *rosiformis* (Janka) K. Malý f. *liocarpa* K. Malý (Malý, 1919). Nije poznavao ni Jankin opis, niti materijal, ali je izgleda znao za neke osobine Jankinog gloga, bar za dlakavost plodova, te je s obzirom na taj karakter zasnovao posebnu formu. Opis je bio vrlo kratak i glasio je: "*Drupi glabris, monopyrenis*. Cvijet ima jedan vrat, a time se razlikuje od *C. calycina* Peterm. Kriške čaške ove forme rastoje, a kasnije su ispravljene." Nalazišta su navedena uopšteno: "U mješovitog šumi na sjevernoj strani Trebevića i na Igmanu, 1060 - 1220 m." Holotip navedene forme mogli bismo sada odrediti, na osnovu primjerka iz Zemaljskog muzeja, kao pripadan hibridnoj skupini *C. x subsphaerica* Gand. (= *C. x kyrstostyla* auct., non Fingerh. (1829).

Beck (1927) je u Flori B&H prihvatio Malýevu svojtu u istom statusu, ali bez navođenja forme, te citirao njena nalazišta.

Malý nije ostao na gornjem rješenju, jer je, dobivši opis i originalni materijal *C. rosiformis*, uvidio svoju grešku. Promijenio je raniju nomenklaturu, kao i tip svojte, zadržavši isti rang i osnovnu vrstu, te oko dvadeset godina poslije prvog pokušaja, promovisao novu svojtu (Malý, 1940). Njegov opis bio je u dobroj mjeri usmjeren na to da podvuče razlike u odnosu na *C. rosiformis*, što se jasno vidi iz riječi koje je naglasio. Ovaj kratki opis u cjelini glasi:

"*Crataegus monogyna* Jacq. var. *Ronnigeri* m.

Folia palmato 3 - 5 fida vel partita, lacinia acuta vel acuminata, serrulata, glabra vel pilosiuscula. Rami annotini et pedunculi glabri. Fructus glabri, unipyrenis. Stylus unus. Calycis laciniis sublinearibus, demum erectis.

Syn. *C. monogyna* var. *rosiformis* m. in Glasnik 31 (1919) 70."

Dalja Malýeva razjašnjenja, data uz opis, tiču se više *C. rosiformis*, te ih nije potrebno navoditi. Citirani sinonim nije korektan, zbog bitne promjene tipa. Nalazišta su ostala ista kao u prethodnom slučaju.

4. Podaci o holotipu *C. monogyna* var. *ronnigeri*

Holotip nije određen zvanično u protologu opisa, nego praktičnim izborom u samom Herbaru, što se takođe mora potpuno uvažiti. Primjerak je sabran "in pratis nemoribusque m. Igman pr. Sarajevo (Brezovača), cca 1000 m. s. m.", gdje raste i obični glog, *C. monogyna*, a vjerovatno i razne hibridne svojte. Sabrao ga je K. Malý 29. 07. 1911. godine. Ne postoje herbarski duplikati (izotipovi), niti ponovljena branja sa tipske biljke. Takođe, ne postoje ni bilo koji drugi čisti, tj. nehibridni primjerci svojte, sa istog ili drugih bosanskih lokaliteta. Malýevo pozivanje na drugi materijal (u protologu) tiče se isključivo hibridnih formi, nastalih ukrštanjem sa *C. monogyna*, ili primjeraka koji pripadaju drugom varijetetu *C. rhipidophylla*. Na taj način, ovaj holotipski primjerak je ujedno i jedini dosad poznati "čisti" materijal iz područja B&H, koji bi pripadao opisanom varijetetu, pošto ga nisu sabirali ni kasniji naši floristi.

Pri izboru holotipa, Malý je pokazao pronicljivost, jer je to jedini primjerak gloga u Herbaru Zemaljskog muzeja koji odgovara evropskom materijalu opisanom pod imenom *C. lindmanii* Hrabetova-Uhrova i svedenim kasnije od Christensena (8), na varijetalni status, pod već citiranim nazivom. Drugim riječima, Malý je svojim holotipom akceptirao jedan od glavnih prirodnih ogranaka vrste, koji je notoran po svojim rijetkim nalazištima, a kod nas je svakako na samoj granici svog areala.

Primjerak je uložen u posebnu Zbirku nomenklaturnih tipova Herbara Zemaljskog muzeja B&H (SARA) i ozvaničen upisom u Knjigu nomenklaturnih tipova, pod brojem 260 (sl. 1). Knjiga sadrži osnovne podatke o njemu, kao i jedan foto-snimak.

Slika 1: Holotip *Crataegus monogina* Jacq. var. *ronnigeri* K. Malý

Još ostaje da se rasvijetle razlike između aktuelnog *C.r.* var. *lindmanii* i ovog Malýevog varijeteta, koji se predlaže za uvođenje u novoj kombinaciji. Ranije su iznijete osnovne morfološke osobine prvog, od kojih naša svojta odstupa redovnim prisustvom malih protuberanci pri osnovi ploda. Takođe, ni oblik plodova nije valjkast, što je najčešći slučaj u srednjeevropskih primjeraka, nego je jajasto - elipsoidan. Međutim, ni u ukupne evropske populacije valjkast oblik nije univerzalan. Plodovi našeg primjeraka već su u nezrelom stanju dugi oko 10 mm. Boja zrelih plodova osta-

la je nepoznata, jer takav materijal nije dosad sabiran. Boja listova nije jednaka na licu i naličju, kako za varijetet *lindmanii* iznosi Gostynska-Jakuszewska (10), i uopšte, listovi našeg primjerka nisu svijetlo-zeleni, kao što je slučaj kod srednjeevropskih. Međutim, na ovom svojstvu ne insistiraju mnogi autori, ustvari, ni ne pominju ga (Lippert (14), Byatt (5). Šta više, Christensen u svojoj monografiji ne spominje većinu ovih karaktera, smatrajući ih očigledno za oznake lokalnih populacija. Uvidom u opise raznih autora, očigledno je da ova svojta u cjelini svog areala znatnije varira u nekim osobinama i da bi stepen sličnosti i razlika njenog nesumnjivo monofiletičkog materijala trebalo bolje proučiti.

5. Zaključak

Iz naprijed iznijetog slijedi zaključak da je K. Malý pod nazivom *C. monogyna* var. *ronnigeri* valjano (u smislu Kodeksa) opisao jednu pravu prirodnu svojtu vrste *C. rhipidophylla* Gand. i da je ona na rangu varijeteta identična sa dosad važećim atipičnim varijetetom iste vrste, tj. sa *C. r.* var. *lindmanii* (Hrabetova-Uhrova) K. I. Christensen. Pošto je Malýev naziv vremenski stariji u odnosu na *C. lindmanii*, a prenosi se u istom statusu, to nema zapreke po Kodeksu, da se, u skladu sa načelom prioriteta, načini nova kombinacija i navedeni varijetet uključi u taksonomski poredaj vrste *C. rhipidophylla* Gand. Naziv atipskog varijeteta bi tada glasio:

Crataegus rhipidophylla Gand. var. *ronnigeri* (K. Malý) Janjić, comb. nov.
Bas. *C. monogyna* Jacq. var. *ronnigeri* K. Malý (1940, Glas.Zem.Muz.B&H, 52:32)
Syn. *C. calycina* auct., non Petermann (1849). - *C. lindmanii* Hrabetova-Uhrova (1969, Spis. Prir. Fak. Univ. Brné, L 33, 1968 (3):98). - *C. curvisepala* Lindm. subsp. *lindmanii* (Hrabetova-Uhrova) Byatt (1974, Bot. J. Linn. Soc., 69:20). - *C. rhipidophylla* Gand. var. *lindmanii* (Hrabetova-Uhrova) K. I. Christensen (1992, Syst. Bot. Monogr., 35:92)

Literatura

1. Baranec, T. (1992): *Crataegus* L. in Bertova, L. (ed.): Flora Slovenska, 4.3:465-492. Bratislava.
2. Beck - Mannagetta, G. (1927): Flora Bosne i Hercegovine i oblasti Novog Pazara. III. Choripetalae (kraj): 169-172. Beograd - Sarajevo.
3. Browicz, K. (1972): *Crataegus* L. in Davis, P. H. (ed.): Flora of Turkey, 4:133-147. Edinburgh.
4. Byatt, J. I. (1974): Application of the names *Crataegus calycina* Peterm. and *C. oxyacantha* L. Bot. J. Linn. Soc., 61.1:15-21.
5. Byatt, J. I. (1976a): The structure of some *Crataegus* populations in north-eastern France and south-eastern Belgium. *Watsonia*, 11:105-115.
6. Byatt, J. I. (1976b): The genus *Crataegus* (Rosaceae) in Greece. *Candollea*, 31:283-301.
7. Christensen, K. I. (1985): A taxonomic study of *Crataegus* Ser. *Kyrtostylae* Pojark. ex Botschantsev in Europe. *Feddes Repert.*, 96 (5-6):363-385.

8. Christensen, K. I. (1992): Revision of *Crataegus* Sect. *Crataegus* and *Nothosect. Crataegineae* (Rosaceae - Maloideae) in the Old World. *Syst. Bot. Monogr.*, 35:1-199.
9. Franco, J. A. (1968): *Crataegus* L. in Tutin, T. G. et al. (eds.): *Flora Europaea*, 2:73-77. Cambridge.
10. Gostynska-Jakuszewska, M. (1978): Studia nad systematyka, rozmieszczeniem i zmiennoscia glogow wystepujacych w Polsce (I). *Roczn. Dendrol.*, Warszawa, 31:5-20.
11. Gostynska-Jakuszewska, M. & Hrabetova-Uhrova, A. (1983): Distribution of *Crataegus* species in Poland and Czechoslovakia. *Preslia*, Praha, 55.1:9-24.
12. Hrabetova-Uhrova, A. (1969): Hloh (*Crataegus* L.) v Československu. *Preslia*, Praha, 41:162-182.
13. Jovanović, B. (1972): *Crataegus* L. in Josifović, M. (ed.): *Flora Srbije*, 4:169-178. Beograd.
14. Lippert, W. (1978): Zur Gliederung und Verbreitung der Gattung *Crataegus* in Bayern. *Ber. Bayer. Bot. Ges.*, 49:165-198.
15. Malý, K. (1919): Prilozi za floru Bosne i Hercegovine 5 i 6. *Glas. Zem. Muz. BiH*, Sarajevo, 31:61-92.
16. Malý, K. (1940): Notizen zur Flora von Bosnien-Hercegovina. *Glas. Zem. Muz. BiH*, Sarajevo, 52:21-46.
17. Petauer, T. (1980): Prispevek k poznavanju rodu *Crataegus* L. v Sloveniji. *Biol. Vest. Ljubljana*, 28(2):75-86.

Summary

Bosnian-hercegovinean botanist Karl Malý has on his field researches, beginning with 1901, encountered hawthorn-specimens which have belonged taxonomically to the species known nowadays as *Crataegus rhipidophylla* Gandoger (1872). During the following decades he has collected about ten original specimens and much more those of hybrid origin. The original specimens are belonged, according to current knowledge, to different varieties as well as the hybrid-ones to various hybrid groups. All that material was deposited among collections of the Herbarium of Land's Museum B&H (Herbar Zemaljskog muzeja BiH (SARA)).

Malý has considered taxonomically those specimens in context of the species *C. monogyna* Jacq., just as it was doing by the other european authors of that time. After one unsuccessful attempt he described in the other occasion (Malý, 1940) some of them as new variety: *C. monogyna* Jacq. var. *ronnigeri* K. Malý. The present analysis of the holotype has been confirmed that it was morphologically almost identical to the current atypical variety *C. rhipidophylla* Gand. var. *lindmanii* (Hrabetova-Uhrova) K. I. Christensen. There have been only some unessential differences between them, e. g. regular presence of small protuberances at the basis of the fruits in our specimen, nor-

mal and not bright-green colour of its leaves, different colour of their upper and under side etc. The colour of ripe fruits has left unknown because such fruits have not been collected. It was confirmed also that none of the other Malý's specimens, without consideration to his protologue, has belonged to this variety (as well as those of any later collectors).

Malý's variety was published validly and much earlier than *C. lindmanii* Hrabetova-Uhrova, which served also at one time for making of a new combination. So, in the absence of other obstacles which would disable that, it could be made new combination and introduce it into taxonomy of *C. rhipidophylla* Gand., according to the principle of priority of the Codex. The actual variety, *C. r.* var. *lindmanii*, would be displaced to the status of a form of the new variety. However, if it would be found by further examinations that the differences between them were of greater significance, both of them could be left as two separate atypical varieties of the species.

The holotype was deposited in special Collection of the nomenclatural types and registered in the Book of nomenclatural types of the Herbarium of Land's Museum B&H, under nr. 260.